

Interview van de week

Over leven en lijden

Miep Smitsloo

De Leidse uitgever Bert Lever mailt me: of ik geïnteresseerd ben om Rob Bouwman te interviewen over diens heruitgegeven boek 'Twee Moeders.' Een autobiografisch verhaal over zijn leven en lijden tijdens de Japanse bezetting van Nederlands-Indië en de daarop volgende vrijheidsrevolutie van de Indonesiërs, de z.g. 'Bersiap'. Rob Bouwman voert de lezer aan de hand van de dagboeken van zijn overleden moeder naar een wereld vol ontberingen, honger, wreedheid en terreur. Met een kast vol boeken over de Tweede Wereldoorlog, realiseer ik me dat ik van 'die andere oorlog' tot nu toe vrijwel niets weet. 'Twee Moeders' is, behalve een indrukwekkend persoonlijk relaas, ook een analyse van een onderbelichte periode in die 'verre' voormalige kolonie. Hella Haasse en Adriaan van Dis hebben de auteur met dit werk gecompimenteerd. Zelf lees ik het in één adem uit. Ik verwacht een getekend man te ontmoeten. Maar Rob Bouwman oogt jaren jonger dan 72 en heeft sprankelende ogen. Hij ontvangt me in het Leiderdorpse huis, dat vol hangt met tientallen van zijn kleurrijke schilderijen en foto's van Leiden.

Rob Bouwman maakte als kind de terreur van 'de Jappen' en de Indonesische vrijheidsstrijders mee. Hij zat jarenlang in interneringskampen en verloor er zijn moeder. Over zijn ervaringen schreef hij een indrukwekkend boek.

'De mens heeft van nature wreedheid in zich'

Waarom

„Ik heb het boek geschreven uit eerbetoon. Allereerst natuurlijk aan mijn moeder, die vlak voor de bevrijding overleed, maar ook aan al die duizenden vrouwen die, alle jaren dat ze in de kampen bivakkeerden, constant in angst zaten over hun kinderen. 'Laat mij alse-blijft niet eerder sterven dan mijn kinderen, want wat moeten ze dan?' Ze werden steeds geconfronteerd met vroegtijdig sterven, los van de onzekerheid over het wel en wee van hun geliefden die ergens anders zaten opgesloten.”

Zo laat

„Het is nu zoveel jaar na die oorlog...ja, dat is waar. Maar hoeveel overlevenden hebben dat, wat ze hebben meegemaakt, nog steeds niet verwerkt? En voor wat er in het 'verre' Nederlands-Indië gebeurde, was decennia lang nauwelijks aandacht. De Nederlanders hadden hun 'eigen' oorlog gehad en er was geen behoefte aan onze verhalen. Over die kolonie werd niet gepraat. In het begin probeerde mijn tante Ans wel eens bij haar vriendinnen over de kampjaren te beginnen, maar dan kreeg ze steenvast als antwoord: 'Jij hebt tenminste de Hongerwinter niet meegemaakt. Dat was veel erger'. Als Ans dan zei: 'Maar jullie konden tenminste in je eigen huis blijven', werd het even stil. Als je dat twee keer meemaakt, houd je wel op met je verhalen.”

Empatisch

„Tientallen jaren geleden kreeg ik het dagboek, waarop ik mijn boek baseer, al in handen. Maar toen was ik blijkbaar te jong! Toen mijn vrouw en ik het lazen, deed het ons niet zo veel. Pas toen ik halverwege de vijftig was en het ging herlezen, raakte ik er behoorlijk van onder de indruk, ja, zelfs ontroerd. Klaarblijkelijk moet je ouder worden om empathischer te zijn.”

Leiderdorper Rob Bouwman: ondanks alles toch een zondagskind. Foto links: Doortje, zijn echte moeder.

Eer

„Het origineel heb ik in 2000 geschreven, het boek verscheen toen zonder illustraties en bij een uitgever die niet meer bestaat. Onlangs kwam ik in contact met de Leidse uitgever Bert Lever en ineens vroeg ik hem spontaan of hij het niet opnieuw wilde drukken, nu met de originele foto's en documenten uit die periode. Aanvankelijk zei hij 'nee'- hij geeft alleen boeken uit die een relatie met Leiden hebben. Maar hij wilde het wel lezen. Toen hij dat eenmaal had gedaan zei hij meteen: 'We gaan het toch uitgeven!' Een geweldige eer voor mij, ik bedoel: Bert stapt toch over zijn schaduw heen, hij neemt een groot risico.”

Inhoud

„Ik schrijf over de Japanse bezetting in het toenmalige Nederlands-Indië, waar we in kampen werden opgesloten, maar ook over de bersiap-tijd, de periode die op de capitulatie in augustus 1945 volgde en waarin Indonesische jongeren een ware terreur uitoefenden om de onafhankelijkheid af te dwingen. Terwijl we net van de Jappenkampen af waren, werden we meteen weer in interneringskampen gezet, nu voor onze eigen veiligheid, omdat wij als niet-volbloed Indonesiërs vogelvrij waren.”

Andere rol

„De Japanners, onze aanvankelijke bezetters, kregen van hogerhand de opdracht om ons in die interneringskampen... te beschermen! Ineens waren ze heel aardig! Hoewel ik de Japanners daarvoor nooit als 'geheel' heb veroordeeld. De ene commandant was de andere niet. Velen van hen schoven, ook al in hun rol als bezetter, ons regelmatig iets te eten toe. Terwijl ze vaak zelf net zo goed honger leden, want Java was in die tijd al compleet leeggeroofd. Al met al hebben mijn moeder, tante Ans en ik jarenlang onderdrukt, boven op elkaar geleefd, voortdurend honger gehad en agressie ondervonden, niet alleen van de bewakers, ook onderling was die onvermijdelijk. Onze bevrijding volgde pas in juni 1946.”

Moeder

„Ik vind het zo vervelend, maar ik kan me niets van haar herinneren – terwijl ik me de bersiap-tijd en het tweede kamp nog elke dag voor de geest kan halen. Mijn echte moeder stierf in het eerste kamp, drie maanden voordat Japan capituleerde. Toen was ik vijf. Ik krijg maar geen helder beeld van haar, zie alleen maar gezichten die over elkaar heen schuiven. Je had in zo'n grote gemeenschap, die in een veel te kleine ruimte was samengeperst, ook heel veel 'moeders'. Haar zus Ans nam als vanzelfsprekend de zorg voor mij op zich. Mede dank zij haar ben ik zo goed 'terechtgekomen’.”

Onbekend

„De bersiap-tijd is in Nederland altijd heel erg onderbelicht gebleven. Het gekke is dat er ook vrijwel niets over in de Nederlandse geschiedenisboeken staat. Evenmin lees je ergens iets over de 400 kampen die de strijdende jongeren op last van Soekarno, de opkomende eerste president van Indonesië, stichtten en waar ook ik als kind gedwongen naar toe moest. Op zich kon ik me heel goed indenken dat de Indonesiërs onder

Rob Bouwman schrijft boek over leven en lijden in Nederlands-Indië

het bevel had gegeven om ons in kampen te beschermen tegen de pemoeda's, dan waren er 50.000 vrouwen en kinderen afgeslacht.”

Wreedheden

„Ik heb als kind de meest verschrikkelijke wreedheden gezien. Een vrachtwagen vol vrouwen en kinderen die in brand werd gestoken. Mensen die lukraak werden gespietst of onthoofd. Kennelijk heeft 'de mens' van nature dergelijke wreedheid in zich. Vooral in groepsverband. Kijk maar naar dat geruchtmakende filmpje dat laatst opdook, waarin een groep jongeren iemand mishandelt. In de groep kun je je identiteit dusdanig verliezen dat het minder 'erg' is wat je doet dan wanneer je als individu zou handelen.”

'Allochtoon'

„Vlak nadat de onafhankelijkheid was uitgeroepen, in 1948, kreeg mijn vader zes maanden verlof en kwam ik met hem en tante Ans – ze waren inmiddels getrouwd – voor het eerst in Nederland. Ik keek hier mijn ogen uit: sneeuw! IJs op de sloten! Toen mijn vader terug moest, mocht ik hier het schooljaar afmaken. Ik had het erg naar mijn zin, al werd ik wel gepest en uitgescholden: 'Vuile Soekarno, wat doe je hier!' Of, toen ook: 'Je hebt niet eens de Hongerwinter meegemaakt!' Dat deed me allemaal weinig, ik was er niet zo gevoelig voor. Misschien had ik door alles wat ik in de kampen had meegemaakt al een beschermklaag om me heen ontwikkeld. En ik begreep dat de Indische kwestie in die tijd erg speelde en

was, gingen die over, maar rond mijn 52ste kwamen ze plotseling terug.

De keuze

„Vader en tante Ans hebben lang getracht om voorgoed in Indonesië te blijven. Ze hadden hun 'roots' in dat land, tante Ans was zelfs de tweede generatie. Maar in de jaren vijftig stelde de regering hen daar voor de keuze: óf jullie zeggen het Nederlanderschap op en worden Indonesiërs, óf jullie vertrekken. Ze hebben voor Nederland gekozen, want schatten in dat er in het totaal verarmde Indonesië, zonder duidelijke economische visie, geen toekomst was. In 1954 zijn we met de boot naar Nederland gegaan, veertien was ik toen. Ja, wij waren de allochtonen 'avant la lettre'. Maar als je de taal spreekt, en dat deed ik natuurlijk, dan heb je 80 procent al in je broekzak.”

Levensloop

„Ik ben in Leiden gaan studeren en ben mijn hele verdere leven in deze regio gebleven. Er kwam een mooie baan als directeur bij Shell op mijn pad. In die eerste drukke periode dacht ik weinig of niet na over de jaren die achter me lagen. Dat had ook met de tijdgeest te maken, mensen keken vooruit, niet achterom. Kun je nagaan, ik had toen veel vrienden over wie ik pas decennia later hoorde dat we een gedeeld kampverleden hadden, dat we hetzelfde hadden meegemaakt! Er werd gewoon niet over gepraat.”

Niet beschadigd

„Ik voel me niet beschadigd en heb geen trauma's. Wel had ik, toen ik net in Nederland was, vaak nachtmerries. Toen ik een jaar of zestien

Interview van de week

Paspoort

Naam: Rob Bouwman
Leeftijd: 72 jaar
Woonplaats: Leiderdorp
Beroep: was tot zijn vroegde pensionering directeur bij Shell Nederland
In zijn vrije tijd: is hij bekend als fotograaf van Leidse stadsbeelden en kunstenaar
Burgerlijke staat: getrouwd met Maretta, dochter Annemaret (46), zoon Hilko (44), zes kleinkinderen
Nota bene: 'Twee Moeders' – Japanse kampen en Bersiap', uitgeverij Ginkgo, Leiden, ISBN 978-90-71256

FOTO'S HDC

„Rond die tijd herlas ik ook het dagboek van mijn moeder en besloot ik te stoppen met werken. Ik kon het 'gat' tot mijn pensioen financieel overbruggen. Ik had in de jaren zeventig al lessen gevolgd bij Ars Aemula in Leiden en ben vol gas gaan schilderen. Inmiddels heb ik verschillende tentoonstellingen gehad en zo'n 130 schilderijen verkocht. Dat is vanzelf gekomen. Nog geen dag heb ik spijt gehad dat ik vroeg met werken ben gestopt.”

Zondagskind

„Ik kan mezelf echt rekenen tot de zondagskinderen. Absoluut! Ik heb zo'n geluk gehad dat mijn tante Ans altijd als een echte moeder voor me heeft gezorgd. Dat mijn vader, hoewel hij het als dwangarbeider in Japan jarenlang ook niet gemakkelijk heeft gehad, het heeft gered. Dat ik als kind, in tegenstelling tot veel van mijn vriendjes, op al mijn vragen over die tijd antwoord kreeg. Nee, ik heb niet het gevoel dat ik te veel in mijn leven heb meegemaakt. Alleen als ik word geconfronteerd met de details uit die tijd, dan komen de emoties weer aan het oppervlak. Maar feit is dat je door een diep dal kunt gaan en achteraf toch mooie momenten in het leven blijkt te mogen hebben.”